

TOPONÍMIA OFICIAL O POPULAR?

Jaume CARRERAS I LASERRADA

Els criteris generals de l'Institut d'Estudis Catalans per acceptar la forma oficial d'un topònim municipal és que no hi hagi cap incompatibilitat amb la tradició toponímica, o amb les normes de l'ortografia catalana moderna, o que no es pugui produir confusió amb altres localitats homònimes. Però la realitat ens demostra que caldria incloure un nou concepte: que el topònim sigui acceptat i/o no rebutjat pels seus habitants.

Al Principat de Catalunya s'hi dóna aquest tipus de supòsits i d'altres: per exemple Cadaqués en lloc de Cadequers per raons turístiques; Santa Perpètua de Mogoda en lloc de Santa Perpètua de Moguda, i Cassà de la Selva en lloc de Caça de la Selva, per suposats i falsos pudors; la tolerància de San Sadurn de Noya al costat de Sant Sadurn d'Anoia, de Perelada junt amb Peralada, —concepte que actualment s'ha estès a l'Hospitalet de Llobregat, en què alguns industrials comencen a prescindir de l'article—, en aquest casos per raons, diuen, comercials i de venda; o convivència del topònim oficial al costat del popular com és el cas de Palmerola, popularment Pomerola, o la paulatina substitució dels Sant Fruitós per Sant Fructuós per raons, diuen, de serietat, o Collsusina on es tolera la forma errònia Collsespina, en tots tres casos amb el reconeixement oficial o amb la tolerància que dóna el silenci.

Ningú els ha exigint a Cassà de la Selva o Santa Perpètua de Mogoda o a Cadaqués, l'acceptació de les normes oficials del català modern, han estat en tot cas l'Institut d'Estudis Catalans i els organismes oficials corresponents els que han acceptat el que han decidit els respectius ajuntaments. El darrer cas conegut és el de Santa Maria del Corcó, en què la població, el consistori i, fins i tot, un eclesiàstic estan a favor del canvi de nom pel popular i tradicional de l'Esquirol, i actualment s'està ultimant una votació per decidir per aquest segon, independentment del que opinin altres veus suposadament més autoritzades.

Als municipis de les comarques de la Franja de Ponent, on la consciència no pas ja nacional sinó lingüística és més feble, fins i tot podem parlar que la consciència lingüística es concreta en segments generacionals, és a dir, ni una generació global, se'ls demana més intransigència i rigor normatiu que al propi Principat de Catalunya, quan del reconeixement de determinats topònims populars pot dependre l'acceptació de pertànyer a la nostra cultura de tot un municipi: perquè tan forani és a la seva realitat per a un habitant d'Alcarnell «Alcarnell» com «El Campell», o per a un de Queretes

«Cretas» com «Cretes»; dit d'una altra manera, per a la plena normalització i normativització de la cultura que els és pròpia i ens és comuna amb les comarques de la Ribagorça, la Llitera, el Baix Cinca, la Terra Alta, la Ribera d'Ebre, el Matarranya i la Terra Baixa, cal l'acceptació com a normatiu de certs topònims municipals sense els quals no tan sols es corre el perill d'estancament i rebuig de la pròpia identitat vers més enllà de l'àmbit local, sinó el que és més perillós: l'adscripció a d'altres àrees culturals, com ja ha succeït amb la vall de Benàs, on entre d'altres coses, com per exemple falta de tacte lingüístic, polític i econòmic, per una simple *c* (Benasc/Benàs), tota una subcomarca s'ha decantat, si més no actualment, cap a l'anomenada parla aragonesa.

Donat que aquesta comunicació no pretén ser un treball d'estudi lingüístic per a erudits en la matèria, sinó una alerta i una proposta de discussió i estudi amb conclusions concretes i assimilables sobre una situació concreta i no assumida, el·ludiré cites i referències històriques i lingüístiques, i em centraré en les propostes concretes com a inici d'un veritable procés d'acceptació i inclusió de la Franja a la realitat cultural catalana amb la plena acceptació dels seus habitants sense reticències i sentint-ne plenament identificats i motivats a pertànyer, perquè respecta, si més no, la seva toponímia.

COMARCA DEL MATARRANYA

Nom oficial: Cretas

Nom normatiu: Cretes

Nom popular: Queretes

Aquesta última denominació ja és documentada en un mapa antic, i utilitzada actualment en documents i adhesius per la joventut del lloc. Tan aliè i falt d'identificació és Cretes com Cretas.

COMARCA DE LA TERRA BAIXA

Nom oficial: Belmonte de San José

Nom normatiu: Bellmunt de Mesquí

Nom popular: Bellmunt

Mesquí és rebutjat per la població de Bellmunt per la mateixa raó que ho són en els respectius municipis del Principat de Catalunya Caçà, Moguda o Corcó. Donat que hi ha altres municipis de la nostra àrea lingüística amb el mateix topònim per a diferenciar-lo li cal el «San José» en espanyol o el «Mesquí» en català. En aquest cas cal plantejar-se seriosament si acceptem Bellmunt de Sant Josep com a forma catalana atès que és la forma que ha decidit donar-se un ajuntament elegit democràticament, i la denominació anterior de Belmonte de Mezquín / Bellmunt de Mesquí donar-la com a forma històrica pertanyent al passat, independentment que en un futur més o menys llunyà aquest municipi decidís recuperar-lo.

Nom oficial: La Cañada de Verich, alternant amb Berich

Nom normatiu: La Canyada de Beric

Nom popular: La Canyada o La Canyada de Berig

Per a un estieuejant de parla catalana pot semblar-li que els habitants d'aquest municipi no saben llegir en la llengua que ens és pròpia i comuna i, per tant, com el nom del lloc el veuen escrit a la carretera amb «ch» a la terminació el pronuncien Berig. L'error, però, és a la inversa, com els succeeix als barcelonins que van a Flix i pronuncien Flics pensant que són els del lloc els que ho pronuncien erròniament.

Aquesta justificació la podem demostrar en el fet que la toponímia catalana escrita per funcionaris espanyols a la Franja de Ponent té unes normes d'aculturació nacional diferents a les de la resta de l'àrea lingüística catalana. Per citar-ne alguns exemples il·lustratius, si prenem com a base els cognoms veurem que la «ch» final que es conserva al Principat, a la Franja s'escriuen als registres civils amb «c», per exemple Blanc en lloc de Blanch, Albiac en lloc d'Albiach, etcètera. Aquesta norma no és casual sinó premeditada dintre del funcionariat espanyol, ja que reserven la terminació «ch» per a l'equivalent al Principat a «ig»: així el cognom Roig el trobem escrit Roch, el cognom Escrig al Principat, a la Franja serà Escrich. La regla d'aculturització lingüística i nacional a la Franja seria per a la seva espanyolització per tant:

Principat	Franja de Ponent	Principat	Franja de Ponent
Blanch/Albiach	Blanc/Albiac	-ch =	-c
Escrig/Berig	Escrich/Berich	-ig =	-ch

per la qual cosa, aplicant aquesta regla d'adaptació a la pronúncia en espanyol, a la toponímia de Berig se li aplica Berich/Verich; si la pronúncia en català hagués estat Berich haurien adaptat Beric/Veric, cosa que no ha estat. Per la qual cosa proposo com a correcta la pronúncia dels seus habitants i l'adaptació del topònim a: La Canyada de Berig, en la seva forma normativa en català. Si bé és possible que amb l'ensenyament del català a la zona, si no ens donem pressa, amb els anys acabarà imposant-se la pronúncia Beric.

COMARCA DE LA LLITERA

Nom oficial: Alcampell

Nom normatiu: el Campell

Nom popular: Alcampell

El nom espanyolitzat era Alcampel. A l'igual que en el cas de Queretes, la forma normativa «el Campell» és tan aliena a la realitat local com l'espanyolitzada «Alcampel». Aquest fou el primer ajuntament de la Franja de Ponent que oficialitzà el seu topònim en català, si bé no ha estat reconegut per l'Institut d'Estudis Catalans. Cal recordar de nou que a l'igual que Bellmunt de Sant Josep es tracta de municipis amb ajuntaments elegits democràticament i expressen, per tant, la voluntat majoritària de la població, i en aquest cas, desig de normalització cultural.

Popularment s'argumenta que si hi ha un Almacelles, un Alfarràs, un Almenar, etc., hi pot haver un Alcampell i no «el Campell». Filològicament i etimològica existeix un treball de J. A. Chauvell que argumenta aquesta forma. Caldria, doncs, que la comunitat lingüística catalana accepti el que ha acordat un municipi democràtic i posteriors estudis han confirmat.

Nom oficial: San Esteban de Litera
Nom normatiu: Sant Esteve de Llitera
Nom popular: Santisteve

El Congrés de Cultura Catalana, l'any 1978, i la Gran Geografia Comarcal de Catalunya, han estat els vehicles i artífex de la unitat i consciència comuna de comarca a la Llitera, així com el curs de català que es va donar a l'Institut de Tamarit de Llitera. Recordo que anteriorment parlant amb la gent de la comarca comentaven que, per exemple, Castellonroi no era Llitera perquè no era al pla, i a Santisteve succeeix el mateix: l'afegit «de Llitera» és postís malgrat que tot, actualment, pla i muntanya, es consideren una mateixa comarca i ja no es discuteix aquest punt; el que encara continua sent-ho és el Sant Esteve, i, per geografia, ens trobem en un cas semblant a Benàs ja que és una zona de transició en la qual qui faci més concessions es portarà el gat a l'aigua. Seria una llàstima perdre aquest municipi de l'esquerra del Cinca a favor de la fable per una simple vocal, més quan en català existeixen les variants gràfiques Santesteve, Santisteve i Senesteve, per què no acceptar la forma popular Santisteve de Llitera quan s'hi juga tant en aquest racó de la vall de Joseu?

Em sembla que amb aquesta exposició deixo molt clar cap a on s'ha d'anar i el perquè. Pel que respecta a la Ribagorça ho deixo per a una altra ocasió, ja que parlar de l'Alta i la Baixa Ribagorça obliga a parlar de la Ribagorça Occidental i, per tant, citar un article molt concret de Joaquín Costa titulat «Desde este Sinaí» i ens n'aniríem cap a qüestions més globals que sortirien de la finalitat d'aquesta exposició.

La Franja de Ponent, encara que no ho sembli, per falta de consciència global i de conjunt, en la majoria dels seus habitants, ens obliga, i ens obliga a molt, i penso no estar equivocat a acceptar aquestes propostes com a vàlides toponímicament. Amb això no es fa un reconeixement a la diversitat dialectal com alguns puguin pensar, sinó que es fa com un pas cap a la normalització cultural a les comarques de parla catalana i administració aragonesa, un pas cap a la unitat i contra la disgregació en el qual els municipis de la Franja tenen els mateixos drets, i potser més, que els municipis del Principat a què se'ls reconeixin els seus noms tal com ells democràticament decideixen i aquells que el poble consideri com a propis.